

TUGALLANMAGAN SUITSIDDAN KEYINGI BEMORLAR SHAHSINI TAVSIFLOVCHI PARAMETRLAR

M.B. Usmanova

M.I. Madaminova

Sh. S. Mamatvaliyeva

Andijon davlat tibbiyot instituti

Dolzarblik. Suitsid muammosi butun dunyoda, shu jumladan, O‘zbekistonda ham dolzarb muammo bo‘lib qolmoqda. 2009-yilda mamlakatda suitsidlar soni har 100 000 aholiga 7,8 holatni tashkil etgan. Respublikamizda o‘smirlar orasida suitsid holatlarining ortishi ushbu muammoning muhimligini va uni yanada chuqurroq o‘rganish zarurligini tasdiqlaydi [1]. So‘nggi besh yil ichida Andijon viloyatida yoshlar orasida suitsidlar soni 3 barobarga oshgan [5]. Bu muammo nafaqat psixiatriyaga, balki butun tibbiyot sohasiga va umuman jamiyatga daxldor bo‘lgan dolzarb ijtimoiy masaladir [2].

Suitsidga qo‘l urganlarning aksariyati deyarli sog‘lom yoki chegaraviy psixik buzilishlarga ega shaxslar ekanligi sababli, ularning psixologik va ijtimoiy xususiyatlarini o‘rganish katta ahamiyat kasb etadi [3,8]. Buni shunday izohlash mumkin: suitsid – shaxsning individual xatti-harakati bo‘lib, u faqat ijtimoiy muhit omillari bilan emas, balki shaxsning psixologik va patopsixologik xususiyatlari hamda ekstremal hayotiy vaziyatlardagi reaksiyasi bilan ham bog‘liqdir [6,9].

Suitsidga moyil shaxslarning biologik va ijtimoiy xususiyatlari jamlanmasini biz shartli ravishda "ijtimoiy-premorbid shaxsiy xususiyatlar majmuasi" deb nomladik [4]. Ushbu majmuaga shaxs xarakteri xususiyatlari, irsiy omillar, ta‘lim darajasi, kasb, oilaviy holat va suitsid sodir etilgan paytdagi yosh kiritildi [7,10].

Tadqiqot maqsadi. Nomuvaffaqiyatli suitsidni sodir etgan bemorlarning shaxsiy ijtimoiy parametrlarini (ta‘lim, kasb, oilaviy holat, oila tarkibi, oilaviy muhit) o‘rganish.

Materiallar va usullar. Belgilangan vazifalarni bajarish uchun suitsidga urinishi tufayli Andijon filiali RChTEM (Respublika Shoshilinch Tibbiy Yordam Markazi) toksikologiya, kuyish, neyroreanimatsiya va jarrohlik bo‘limlariga yotqizilgan shaxslar o‘rganildi. Jami 210 nafar tugallanmagan suitsid qilgan bemorlar tahlil qilindi, shulardan faqat 5 nafari takroran suitsidga urinishi amalga oshirgan. Ushbu

210 nafar suitsidentdan hech biri dispanser hisobida turmagan. Nazorat guruhi 50 nafar sog‘lom ko‘ngillilardan (ishchilar, xizmatchilar, talabalar) iborat edi. Suitsidentlarni o‘rganish uchun patopsixologik, klinik-psixologik, anamnestik va klinik-katamnestic usullar qo‘llanildi.

Natijalar va muhokamalar. Suitsid harakatlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, suitsid sodir etgan shaxslarning aksariyatida suitsidal xatti-harakat real, obyektiv va subyektiv jihatdan og‘ir psixotravmatik omillar ta’siri bilan bog‘liq bo‘lib, ular shaxsning hayotiy ehtiyojlarini qondirishdagi tushkunlik va ijtimoiy-psixologik dezadaptatsiyaga olib kelgan.

Tugallanmagan suitsidlarning ko‘pincha ta’lim darajasi past odamlar tomonidan sodir etilishi kuzatilgan. Ma’lum bo‘lishicha, suitsid sodir etgan shaxslar orasida eng yuqori ko‘rsatkich to‘liq bo‘lmagan o‘rta ma’lumotga ega bo‘lganlar orasida kuzatilgan – bu eng xavfli guruh hisoblanadi. E. Dyurkgeym (1912) fikriga ko‘ra, insonning xohishlari qanchalik cheklanmagan bo‘lsa, cheklovlar unga shunchalik og‘ir bo‘ladi. Uning fikricha, ta’lim darajasi yuqori bo‘lgan odamlarda suitsid holatlari ham ko‘proq uchraydi.

Bizning tadqiqot natijalariga ko‘ra, suitsidga uringanlarning aksariyati o‘rta ma’lumotga ega – 143 (68,1%). Oliy ma’lumotli shaxslarda suitsidga moyillik ancha past – 1 (0,5%). Nazorat guruhda esa oliy yoki to‘liq bo‘lmagan oliy ma’lumotga ega bo‘lganlar mos ravishda 3 (6,0%) va 26 (52%) ni tashkil etgan.

Suitsid xavfiga ta’sir etuvchi muhim omillardan biri – kasbga tegishli. Ishsizlar orasida suitsid sodir etish ehtimoli ishlovchilarga nisbatan 2-3 marta yuqori ekanligi aniqlandi. Tadqiqot natijalariga ko‘ra, suitsidga uringan shaxslarning 67,6% doimiy ish joyiga ega bo‘lmagan, 16,2% ishsiz, 51,4% esa uy bekalari bo‘lgan.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, suitsidentlarda oilaviy munosabatlardan qoniqmaslik, hissiy yaqinlik, o‘zaro tushunish va qo‘llab-quvvatlash yo‘qligi mavjud. Oiladagi nizolar, ayniqsa, ajrashish va beva qolish holatlari suitsid xavfini oshiradi.

Bizning ma’lumotlarimizga ko‘ra, suitsidga uringanlarning eng katta qismini uylanmagan yoki turmushga chiqmaganlar (53,4%), oilali bo‘lganlar – 70 (33,2%), ajrashganlar – 16 (7,6%), beva qolganlar – 12 (5,8%) tashkil qilgan. Nazorat guruhda uylanmaganlar ulushi eng yuqori – 33 (66,0%).

Suitsidga olib kelgan asosiy sabablardan biri shaxsiy-oilaviy nizolar va shaxslararo munosabatlar bo‘lib, ularning aksariyati qarindoshlar va yaqinlari tomonidan adolatsiz munosabat (haqorat, ayblash, kamsitish), e‘tibor va g‘amxo‘rlik yetishmovchiligi bilan bog‘liq. Suitsidentlarning 53,4% oilaviy hayot qurmagan va ota-onasi bilan yashagan, 65,3% holatda oila a‘zolari bilan faqat rasmiy munosabatda bo‘lgan, 26,2% esa yomon munosabatlarga ega bo‘lgan.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, nazorat guruhidagi shaxslarning 70% oila a‘zolari bilan yaxshi munosabatlarga ega bo‘lgan.

Xulosalar. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatdiki, suitsidning umumiy sababi shaxsning yaqin atrofi bilan o‘zaro munosabati buzilishi va og‘ir psixotravmatik holatlar ta’siri ostida yuzaga keladigan ijtimoiy-psixologik dezadaptatsiyadir.

Adabiyotlar

1. Abdurahimova, R. G. O‘smirlarning infantilizmi va Rossiyadagi o‘smirlar suitsid statistikas [Matn] / R. G. Abdurahimova // Aprobatsiya. – 2014. – № 11. – B. 79-81.
2. Aniskin, D. B. Rossiyadagi suitsid muammosining ijtimoiy-psixiatriya jihatlarini // Ijtimoiy va sud psixiatriyasi: tarix va zamonaviylik. Yubiley konferensiyasi materiallari. M.: V. P. Serbskiy nomidagi GNTs SiSP nashriyoti, 2016. – B. 13-16.
3. Bannikov, G. S. O‘smirlarning suitsidal xatti-harakati rivojlanishining potentsial va aktual xavf omillari (adabiyot sharhi) [Matn] / G. S. Bannikov, T. S. Pavlova, K. A. Koshkin [va boshqalar] // Suitsidologiya. – 2015. – T. 6, № 4 (21). – B. 21-33.
4. Butylina, N. V., Kadina, T. I., Pechernikova, T. P. Suitsid xavfi bilan bog‘liq stress holatlari (shaxsiy va posmert sud-psixiatriya ekspertizalari materiallari bo‘yicha) // Ijtimoiy va sud psixiatriyasi: tarix va zamonaviylik. Yubiley konferensiyasi materiallari. M.: V. P. Serbskiy nomidagi GNTs SiSP nashriyoti, 2016. – B. 330-334.
5. Dolgova, T. A. Suitsidal xatti-harakat psixologiyasi // Inson: jinoyat va jazo. Ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami. Ryazan: Rossiya Adliya akademiyasi nashriyoti, 2014. – B. 168-170.

6. Dmitriyeva, N. V. Suitsidal o‘smir shaxsining psixologik xususiyatlari [Matn] / N. V. Dmitriyeva, Ts. P. Korolenko, L. V. Levina // Kemerovo davlat universiteti axborotnomasi. – 2015. – № 1-1 (61). – B. 127-134.

7. Zotov, P. B. Suitsidal xatti-harakat: "tashqi kalit"ning suitsidal dinamikadagi roli va psixoterapiya obyekti sifatida [Matn] / P. B. Zotov // Akademik I. P. Pavlov nomidagi Rossiya tibbiyot-biologiya axborotnomasi. – 2015. – № 4. – B. 133-137.

8. Akechi T., Iwasaki M., Uchitomi Y., Tsugane S. Alcohol consumption and suicide among middle-aged man in Japan // Br. J. Psychiatry. – 2006. – Vol. 188, N Mar. – P. 231 – 236.

9. Bomyea J., Lang A.J., Craske M.G., Chavira D., Sherbourne C.D. Suicidal ideation and risk factors in primary care patients with anxiety disorders // Psychiatry Research. – 2013. – N 4. – P. 31 – 38.

10. Fergusson D.M., Boden J.M., Horwood L.J. Unemployment and suicidal behavior in a New Zeland birth cohort: a fixed effects regression analysis // Crisis. – 2007. – Vol.28, N2. – P. 95 – 101.